

Was mevrouw Blavatsky een tegenstander van het christendom?

Antti Savinainen

De belangrijkste grondlegger van de theosofische beweging, H.P. Blavatsky (HPB, 1831-1891) wordt beschouwd als een tegenstander van het christendom. Zo zagen christelijke theologen haar. Haar verdediging van de 'heidense' tradities van het Westen en haar bekering tot het boeddhisme hebben haar stigma van antichristelijke houding versterkt.

Wat zei HPB over het christendom? De beste bron om deze vraag te beantwoorden is wellicht HPB's boek *Isis ontsluit*, waarin kritiek op het christendom ruimschoots aan bod komt. In dat boek maakt HPB een duidelijk onderscheid tussen het kerkelijke christendom en de religie van Christus:

Als dat abstracte sentiment, dat we christelijke naastenliefde noemen, in de kerk zou overheersen, zouden we er geen probleem mee hebben om dit alles onuitgesproken te laten. We hebben geen bezwaar tegen christenen wier geloof oprecht is en wier praktijk overeenkomt met hun belijdenis. Maar met een arrogante, dogmatische en oneerlijke geestelijkheid rest ons niets anders dan de oude filosofie te verdedigen en recht te zetten... (*Isis ontsluit*, II, p. [518])

HPB was een felle criticus van het exoterische christendom, het machtsmisbruik en de misdaden die in naam van het christendom werden begaan. Ze was met name kritisch over de katholieke kerk en het meest kritisch over de jezuïeten. Ze maakte echter een duidelijk onderscheid tussen de Vader van Jezus en Jehovah uit het Oude Testament:

*Heeft hij zijn Vader ooit tegenover deze strenge en wrede rechter geplaatst; zijn God van barmhartigheid, liefde en rechtvaardigheid tegenover het Joodse vergeldingsinstinct? Nooit! Vanaf die gedenkwaardige dag waarop hij zijn Bergrede hield, ontstond een onmetelijke kloof tussen zijn God en die andere godheid... (*Isis ontsluit*, II, p. [547]).*

HPB bekritiseert ook het gebed zoals dat toen en nu nog steeds in het christendom in het algemeen wordt toegepast:

En daar de mensen voor het merendeel bijzonder zelfzuchtig zijn en alleen voor zichzelf bidden, en vragen dat hun het 'dagelijks brood' wordt gegeven in plaats

van ervoor te werken, en God smeken hen niet 'in verzoeking' te brengen maar hen (alleen de biddende) van het kwaad te verlossen, is het gevolg dat het gebed zoals dat nu wordt opgevat, dubbel verderfelijk is: (a) het doodt het zelfvertrouwen in de mens; (b) het ontwikkelt een nog buitensporiger zelfzucht en eigendunk in hem dan waarmee de natuur hem al heeft begiftigd (De Sleutel tot de Theosofie, p. 65).

Aan de andere kant ondersteunt HPB een esoterische interpretatie van onze Vader in de hemel in het Onze Vader:

Een occultist of theosoof richt zijn gebed tot zijn Vader die in het verborgene is (lees Matth.6: 5,6 en probeer dit te begrijpen), niet tot een buitenkosmische en dus eindige God; en die 'Vader' is in de mens zelf (De Sleutel tot de Theosofie, blz. 62).

Allegorische Jezus en de Christus in ons

De relatie van HPB tot het christendom wordt verder geproblematiseerd door haar standpunt dat Jezus geen historische persoon was. In 1888 schreef HPB het volgende aan Abbé Roca:

Voor mij was Jezus Christus, dat wil zeggen de mens-god van de christenen, gekopieerd van de avatars van elk land, van de hindoeïstische Krishna en de Egyptische Horus, nooit een historische persoon. Hij is een vergoddelijkt personificatie van het verheerlijkte type van de grote hiërofanen van de tempels, en zijn verhaal, zoals verteld in het Nieuwe Testament, is een allegorie, die ongetwijfeld diepe esoterische waarheden bevat, maar toch een allegorie blijft (HPB, Collected Writings, IX, 1888, pp. 224-225).

Aan de andere kant lijkt de volgende uitspraak van Meester Koot Hoomi Jezus als een echte persoon te beschouwen, waarbij hij een belangrijk onderscheid maakt tussen Jezus als mens en de Christus die in alle mensen aanwezig is:

Noem het hoe je wilt, maar laat deze ongelukkige, misleide christenen weten dat de ware Christus van elke christen de Vâch is, de 'mystieke stem', terwijl Jeshu slechts een sterveling was zoals ieder van ons, een ingewijde meer door zijn aangeboren zuiverheid en onwetendheid van het werkelijke kwaad dan door wat hij had geleerd van zijn ingewijde rabbijnen en de reeds (in die tijd) snel in verval geraakte Egyptische hiërofanen en priesters (Barker, De Mahatmabrieven aan A.P. Sinnett, p. 382).

'De genezing van de blinde' - Duccio di Buoninsegna (1311)

De Christus in ons ('Christos') maakte ook deel uit van de leer van HPB: (...) 'Christos', die voor ons atma-buddhi-manas, het Zelf vertegenwoordigt, dan komt het hierop neer: de enige God die wij moeten erkennen en tot wie wij

moeten bidden, of liever waarmee onze daden in harmonie moeten zijn, is die geest van God waarvan ons lichaam de tempel is en waarin hij woont (*De Sleutel tot de Theosofie*, p. 66).

Hieronder zal ik bespreken wat historisch onderzoek ons vertelt over het bestaan van Jezus.

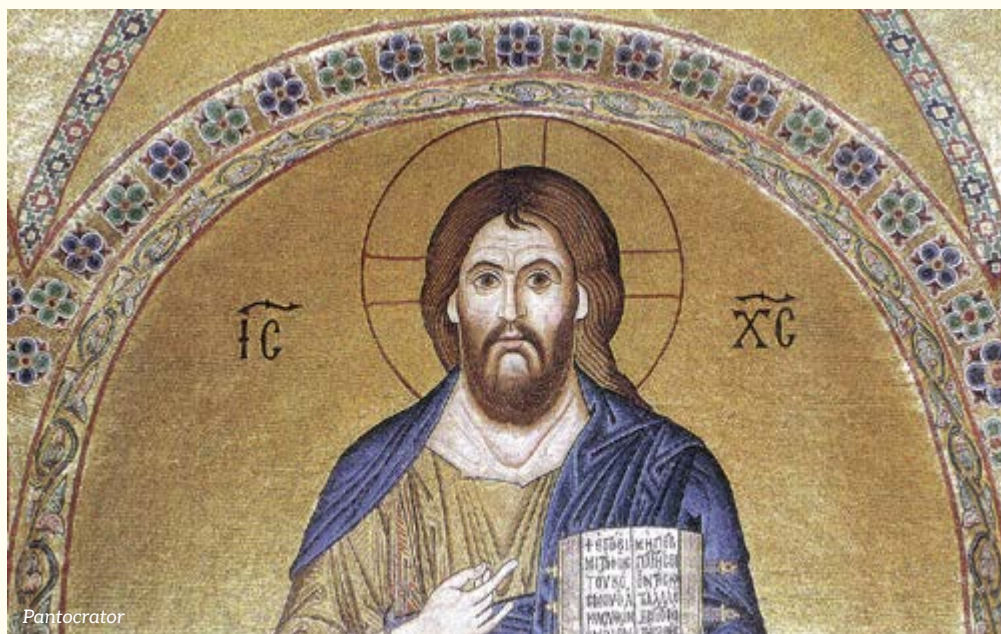
Bewijs voor de historische Jezus

Professor Bart Ehrman (geb. 1954) schreef het boek *Did Jesus exist?* (Heeft Jezus bestaan?) Ehrman is een hoog aangeschreven atheïstische wetenschapper gespecialiseerd in het Nieuwe Testament. In zijn boek erkent Ehrman dat drie Romeinse bronnen uit het begin van de tweede eeuw melding maken van Jezus of Christus (Plinius de Jongere, Suetonius en Tacitus). Tacitus vermeldt bijvoorbeeld ook dat Pontius Pilatus Jezus (of Christus) ter dood veroordeelde toen Tiberius keizer was. Ehrman is kritisch over al deze bronnen omdat ze meer dan tachtig jaar na Jezus' vermeende dood rond 30 n.Chr. geschreven zijn. Ze tonen echter wel aan dat christenen in het begin van de tweede eeuw Christus vereerden.

Doop van Jezus - Pietro Perugino

De brieven van Paulus, de Handelingen der Apostelen en de synoptische evangeliën werden in de eerste eeuw geschreven, waardoor ze belangrijker zijn dan latere bronnen. Ehrman wijst erop dat de evangeliën veel onhistorisch materiaal, ongeloofwaardige gebeurtenissen en tegenstrijdigheden in grote en kleine zaken bevatten. Waarom beschouwt hij de evangeliën en andere nieuwtestamentische geschriften dan als de meest betrouwbare historische bronnen om de historiciteit van Jezus te bewijzen? Zoals bij alle bronnen voor historisch onderzoek is een zorgvuldige en kritische analyse nodig om historisch solide materiaal

te identificeren. De nieuwtestamentische geschriften werden geschreven in een specifieke tijd en een specifieke historische context en kunnen, net als andere teksten, worden geëvalueerd door middel van bronnenkritiek. Historici kunnen een tekst niet zomaar negeren omdat deze is geschreven door een volgeling van een bepaalde ideologie of religie.

De synoptische evangeliën – Matteüs, Marcus en Lucas – werden voorafgegaan door mondelinge overleveringen en waarschijnlijk andere schriftelijke bronnen die niet bewaard zijn gebleven, bijvoorbeeld de Q-bron. Geleerden zijn tot de hypothese van de Q-bron gekomen op basis van een vergelijkende tekstkritische analyse. De bewaard gebleven Aramese uitdrukkingen in de evangeliën ondersteunen de mondelinge traditie. Sommige zinsneden in de evangeliën zijn in het oorspronkelijke Grieks onbegrijpelijk, maar worden pas begrijpelijk na vertaling in het Aramees. De conclusie is dat de Aramees sprekende Joden in Jezus' thuisland al over hem spraken vóór de brieven van Paulus, die dateren van vóór de evangeliën (Paulus' brieven werden ergens tussen 48 en 64 n. Chr. geschreven).

Na alle bronnen van de honderd jaar rond Jezus' vermeende dood te hebben onderzocht, vindt Ehrman zeven getuigenissen of bewijslijnen uit de evangeliën en hun waarschijnlijke literaire voorgangers, en tien getuigenissen uit bronnen buiten de evangeliën (andere nieuwtestamentische geschriften, de brief van Clemens I, de bisschoppen Papias en Ignatius). Volgens Ehrman biedt kritisch onderzoek sterke gronden om aan te nemen dat deze getuigenissen geheel of gedeeltelijk onafhankelijk van elkaar zijn. Het bestaan van een historische Jezus is dus goed onderbouwd.

Natuurlijk is het onmogelijk om absolute zekerheid te hebben, aangezien geschiedenis als discipline altijd met waarschijnlijkheden te maken heeft. Ter vergelijking merkt Ehrman op dat het historische bewijs voor het bestaan van Pontius Pilatus aanzienlijk minder is dan in het geval van Jezus.

Historisch bewijsmateriaal ondersteunt de stelling dat Jezus, hoewel in sommige opzichten allegorisch, ook daadwerkelijk als persoon heeft bestaan.

Conclusie

De relatie van HPB met het christendom blijft dus enigszins gespannen. HPB was immers een tegenstander en felle criticus van het (kerkelijke) christendom van haar tijd. Zoals we echter hebben gezien, was HPB niet gekant tegen het esoterische christendom; ze waardeerde het zelfs. Vanuit theosofisch oogpunt zijn er minstens twee onschatbare leringen in het esoterische christendom: ten eerste de nobele ethiek van de Bergrede, die in het dagelijks leven nageleefd moet worden en ten tweede de mystieke Christus, of de Christus in wie de sleutel tot onsterfelijkheid ligt.

Vertaling Marianne Plokker

Jezus loopt op het water - Ivan Aivazovsky (1888)

Antti Savinainen, PhD, is natuurkundeleraar op een middelbare school in Finland. Hij schrijft regelmatig over theosofische en antroposofische thema's, zowel in het Fins als in het Engels. Dit artikel verscheen in *Theosophy Forward* 25 januari 2025 onder de titel *Was Madame Blavatsky an Opponent of Christianity?*

In memoriam Helma Kuit

Binnen iedere organisatie vinden we altijd mensen die zich extra inzetten om de doelstellingen van die organisatie te verwezenlijken. We mogen ons gelukkig prijzen dat ook de theosofische beweging zulke mensen binnen de gelederen heeft. Eén van die mensen was Helma Kuit, die tot ieders schrik op 17 december jl. onze aarde verliet. Zij was een veelzijdige vrouw die velen van ons leerden kennen als bestuurslid en penningmeester van het International Theosophical Center (ITC) in Naarden. Deze laatste functie bekleedde zij sinds 2010.

Daarnaast waardeerden velen haar om haar kunstzinnige kwaliteiten, haar psychologisch inzicht en haar kookkunst. Tijdens de festiviteiten afgelopen augustus ter ere van 150 jaar Theosophical Society en 100 jaar ITC konden we genieten van heerlijke door haar gebakken veganistische taarten en macarons. Haar boekje *Samen aan tafel met Helma* biedt ons een keur aan gerechten, waardoor we tafelend met vrienden en familie nog lang aan haar herinnerd zullen worden.

De redactie wenst Helma's familie en echtgenoot Michiel veel sterkte om verder te gaan op de door Helma ingeslagen weg van toewijding en dienstbaarheid.

https://www.theosophyforward.com/images/Kookboek-Helma_v4-2025.pdf

TVN-leden die het stoffelijk lichaam hebben afgelegd:

Op 17 december 2025 is overgegaan Helma Haas-Kuit uit Bussum.
Zij was 71 jaar en lid sinds 1 mei 1991

Op 7 januari 2026 is overgegaan Alida Pekelharing uit Zaandam.
Zij was 69 jaar en lid sinds 1 januari 2018

Begin januari 2026 is overgegaan Frans Hollink uit Spijkenisse.
Hij was 83 jaar en lid sinds 18 december 2001

Op 2 februari 2026 is overgegaan Jan van Eijk uit Amsterdam.
Hij was 92 jaar en lid sinds 1 maart 2013